

DIGITÁLIS TARTALMAK KÖNYVTÁRI FELHASZNÁLÁSA A CSELEKVŐ KÖZÖSSÉGEK WIKI FEJLESZTÉSE AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

Nagy Andor

Országos Széchényi Könyvtár

nagy.andor@oszk.hu

ORCID: 0000-0002-9404-0091

DOI: 10.31915/NWS.2018.12

Use of digital content in libraries: Development of the Acting Communities in the National Széchényi Library This article presents a possible way to re-use a digital content through the process of develop Acting Communities Wiki which is the first community encyclopedia about community and their development. The article focuses on accessibility of web interfaces and provides a good example for libraries how to creatively reuse a digital content.

Keywords: community projects, wikis, web content

Bevezetés

2016-ban elindult a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás” EFOP-1.3.1-15-2016-00001 kódszámú projekt¹, amely egy háromtagú konzorcium közreműködésével valósul meg 2019 szeptemberéig. A konzorciumvezető a Szabadtéri Néprajzi Múzeum², a két másik tagja pedig az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.³ és az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)⁴. A projekt költségvetése 3.000.000.000 Ft, időtartama pedig 36 hónap. Elsődleges célja, hogy képessé tegye az önkormányzatokat, regionális szintű közösségi szervezeteket és a kulturális intézményeket a közösségi kezdeményezések befogadására, támogatására és az elért eredmények megtartására. Ezek elérése érdekében kutatásokat folytat, hazai és nemzetközi gyakorlatokra alapozott módszertanokat és kulturális közösségfejlesztő modelleket dolgoz ki. Továbbá mintaprojekteket hoz létre, képzéseket és konferenciákat szervez, kulturális közösségfejlesztő mentorhálózatot üzemeltet, kiadványokat jelentet meg; mindezzel pedig ahhoz járul hozzá, hogy – ahogy a projekt neve is utal rá – valóban működő, cselekvő közösségeket hozzon létre.

A projekt keretében létrehoztuk Magyarország első olyan wikijét, vagy ha úgy tetszik, közösségi enciklopédiáját, amely a közösségekkel és azok fejlesztésével foglalkozik. A fejlesztést én koordináltam, illetve a tartalomelőállításnak is én vagyok a felelőse. A Cselekvő közösségek wiki⁵ szócikkbázisának alapját elsősorban a projekt módszertani kiadványai adják. A portál abban különbözik egy egyszerű online enciklopédiától, hogy wiki-szerű felépítése lehetővé teszi, hogy a tartalomfejlesztésben ne csak a munkatársaink vegyenek részt, hanem egy egyszerű regisztrációt követően bárki szabadon létrehozhat új szócikkeket vagy akár a meglévőket is szerkeszthesse.

1 Cselekvő közösségek projekt. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://cselekvokozossegek.hu>

2 Szabadtéri Néprajzi Múzeum. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <http://skanzen.hu>

3 NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://kozossegimuvelodes.hu>

4 Országos Széchényi Könyvtár. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <http://www.oszk.hu>

5 Cselekvő Közösségek Wiki. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://cswiki.hu>

1. ábra a Cselekvő közösségek wiki főoldalának egy része

Hasonlóan működik tehát, mint a széles körben elterjedt Wikipédia⁶, ám teljesen egyedi megoldásokat is alkalmaztunk. A projekt Megvalósíthatósági Tanulmánya egy „wiki-szerű rendszer” létrehozását tűzte ki célul, azt nem definiálta, hogy pontosan hogyan nézzen ki az oldal, milyen alapokra épüljön. Így tehát szabad kezet kaptunk a közbeszerzési eljárás kiírásánál, és végül arra jutottunk, hogy a WordPress⁷ nevű webes tartalomkezelő-rendszerre épülő wikt szeretnénk létrehozni.

Azért tettük le a voksunkat a WordPress mellett, mert több ezer önkéntes fejlesztő áll mögötte, rendkívül széles körben elterjedt (egyes becslések szerint a weboldalak több mint 30%-a WordPressre épül⁸), és emiatt nagyon jó támogatással rendelkezik, nem utolsósorban pedig biztonságos. Ezen felül szempont volt még, hogy a WordPress híresen jól testreszabható, ez köszönhető a jól megírt, strukturált kódjának és persze annak, hogy ingyenes, nyílt forráskódú szoftverről van szó.

A nyertes pályázó örömmel vállalta el a Cselekvő közösségek wiki létrehozását, a fejlesztés viszonylag gördülékenyen is haladt, de nehezítette, hogy egy teljesen akadálymentes weboldalt szerettünk volna létrehozni, amely nemcsak a minimálisan elvárt alapszintű akadálymentesítési kritériumoknak tesz eleget, hanem a WCAG 2.0 akadálymentesítési útmutató⁹ emelt szintű („AA”) akadálymentességet leíró iránymutatásának is.

6 Wikipedia. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.wikipedia.org>

7 WordPress. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://hu.wordpress.org>

8 W3Tech Web Technology Survery. „Usage statistics and market share of WordPress for websites”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://w3techs.com/technologies/details/cm-wordpress/all/all>

9 World Wide Web Consortium. „Web Akadálymentesítési Útmutató 2.0”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <http://www.w3c.hu/forditasok/WCAG20>

1. Az akadálymentességről

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2011-ben 490 578 ember élt valamilyen testi vagy szellemi fogyatékossgal Magyarországon.¹⁰ Ez a teljes népesség (2011-ben 9 985 722 fő)¹¹ körülbelül 4,9 százaléka, tehát láthatjuk, hogy a társadalom egy jelentős része érintett. Emellett nem mehetünk el szó nélkül, sőt, törekednünk kell arra, hogy egyenlő eséllyel élhessék a mindennapjaikat. Amikor akadálymentesítünk egy épületet vagy elektronikus szolgáltatást, akkor nemcsak a fogyatékkal élők helyzetét könnyítjük meg, hanem azokét is, akiknek képességei csak átmenetileg változtak meg (pl. betegség vagy baleset következtében). Így az említett 4,9 százaléknál valójában sokkal több ember életét könnyítjük meg az akadálymentesítéssel.

A fizikai akadálymentesítés lehetőségeiről a legtöbb embernek vannak elképzelései, hiszen a jogszabályok világosan leírják, hogy az akadálymentességnek miképpen kell megvalósulnia, a rámpák, liftek, mozgáskorlátozottaknak fenntartott parkolók és a Braille-írással¹² készült feliratok mindenki számára láthatók és egyértelmű a funkciójuk.

Ezzel szemben a webes felületek akadálymentességének kérdésköre jóval ingoványosabb terület. A WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines 2.0) útmutató határozza meg, hogyan lehet a webes tartalmakat könnyen befogadhatóvá, értelmezhetővé tenni a hátrányos helyzetű internethasználók számára. Ez nagyon sok embert érint, pl. a hallási, látási, testi, kognitív, neurológiai vagy más problémával élőket, illetve a megváltozott képességekkel rendelkező idős embereket is. Egy akadálymentesített weboldal természetesen az átlagos felhasználóknak is kedvez, hiszen ezek a weboldalak minden esetben átgondoltan vannak felépítve és első pillantásra is könnyen átláthatók.

Az ajánlást a World Wide Web Konzorcium (W3C)¹³ dolgozta ki, az első változatát még 1999-ben.

A W3C egy nemzetközi szervezet, elsődleges feladata a web fejlődését segítő szabványok kidolgozása. A szervezetnek vannak főállású munkatársai, de a fejlesztési folyamatokba az internetes közönség is bekapcsolódik, és közel 400 tagszervezettel¹⁴ működik együtt. A W3C munkáját a francia székhelyű

10 Tausz Katalin, Phd et al. 2011. évi népszámlálás: 17. A fogyatékossgal élők helyzete és szociális ellátásuk. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2015., hozzáférés: 2018. 10. 10,

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_17_2011.pdf

11 Központi Statisztikai Hivatal. „Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint, január 1.”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html>

12 Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége. „Braille-írás”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <http://www.mvgyosz.hu/braille-iras>

13 World Wide Web Consortium. „A W3C bemutatása”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <http://www.w3c.hu/forditasok/w3cfacts.html>

14 World Wide Web Consortium. „Current Members”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.w3.org/Consortium/Member/List>

NETWORKSHOP 2018

Európai Kutatási Konzorcium az Informatikáért és Matematikáért¹⁵, az Egyesült Államok-beli MIT Computer Science and Artificial Intelligence Laboratory¹⁶ és a japán Keio Egyetem¹⁷ koordinálja.

Az ajánlást 2012-ben minősítették szabványnak. A szabvány a ISO/IEC 40500:2012¹⁸ kódszámot kapta.

1.1 Az akadálymentesség három szintje

A W3C szabványa az akadálymentességnek három szintjét határozza meg¹⁹: A *szint* (alapszint), AA *szint* (emelt szint), AAA *szint* (legmagasabb szint).

Az alapszinten akadálymentes weboldalak úgy vannak kialakítva, hogy a legtöbb ember számára elháruljon minden olyan akadály, amely ellehetetleníti a weboldal tartalmának értelmezhetőségét. Ilyen megoldás lehet például, ha a webtartalom-fejlesztő a képeket úgynevezett helyettesítő szövegekkel látja el (alt attribútumok), hogy a felolvasóprogramok számára is értelmezhetővé váljon a kép tartalma. Gondoljunk csak arra, hogy milyen nehézséget jelent egy látássérült ember számára, ha egy weboldalon a menüpontok nevei nem szöveggént, hanem egy-egy kép formájában jelennek meg.

Az emelt szintű akadálymentességet megvalósító weboldalak (AA szint) már nemcsak arra törekednek, hogy a legalapvetőbb akadályok is elháruljanak egy fogyatékossgal élő weboldalhasználó előtt, hanem úgy áll össze az oldal szerkezete és tartalma, hogy a böngészés ne csak lehetségessé váljon a képességeikben korlátozott weboldalhasználók számára, hanem kényelmes is legyen.

A legmagasabb szintű akadálymentességet elsősorban azokon a weboldalakon valósítják meg, amelyek kifejezetten a fogyatékkal élőknek szólnak, ám nem javasolják, hogy egy weboldal összes aloldala a AAA szint kritériumai szerint legyen felépítve, mivel vannak esetek, amikor rontja a felhasználói élményt, ha megpróbálunk megfelelni minden követelménynek.

2. A Cselekvő közösségek wiki funkciói

A portált úgy terveztük meg, hogy a Cselekvő közösségek projekt szakmai grémiuma által létrehozott lektorált tartalmak akkor is elérhetőek maradjanak eredeti formájukban, ha azokat a Cselekvő közösségek wiki felhasználói a jövőben továbbfejlesztik. Ezt úgy értük el, hogy minden általunk létrehozott szócikknek két változata érhető el az oldalról: a lektorált és a közösségi. A „Lektorált” menüpontban található az összes olyan szócikk, amelyeket a projekt munkatársai hoztak létre és töltöttek fel. Ezek

15 ERCIM. „Home”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.ercim.eu>

16 MIT Computer Science & Artificial Intelligence Lab. „About”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.csail.mit.edu/about>

17 Keio University. „About Keio”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.keio.ac.jp/en/about>

18 International Organization for Standardization. „ISO/IEC 40500:2012”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.iso.org/standard/58625.html>

19 World Wide Web Consortium. „Az 1. követelmény értelmezése”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <http://www.w3c.hu/forditasok/UNDERSTANDING-WCAG20/conformance.html#uc-conf-req1-head>

nem szerkeszthetők bárki által, viszont minden itt lévő szócikknek van egy másolata a „Közösségi” kategóriában. A szócikkek e változata egy egyszerű regisztrációt követően bárki által szerkeszthető, illetve ide kerülnek azok a szócikkek is, amelyeket a Cselekvő közösségek wiki felhasználói hoztak létre. Ezek a szócikkek nem esnek át külön szakmai lektoráláson (csak egy előzetes moderáláson), a Wikipédiához hasonlóan mi is a közösségre bízuk ezekben a szócikkeknek a gondozását.

2. ábra a Szócikkek menüpontból lenyíló Lektorált és Közösségi almenüpont

A felületen elérhetővé tesszük és folyamatosan frissítjük azoknak a kiadványoknak a listáját, amelyek a projekt gondozásában jöttek létre.

Nemrég létrehoztuk az Év kérdése menüpontot is, ahol minden évben egy olyan aktuális és fontos kérdést teszünk fel a látogatóknak, amely aktív diskurzust igényel. A 2018-as év kérdése: „Milyen lehetőségeket rejt az online tér a közösségek számára?”

2018 második felében elindult a wiki angol nyelvű felülete is, amelyet folyamatosan töltünk fel szócikkekkel.

3. A Cselekvő közösségek wiki fejlesztésének tapasztalatai

A fejlesztési projekt megvalósítása során WCAG 2.0 emelt szintű (AA) akadálymentességi kritériumainak igyekeztünk megfelelni, és ez végül sikerült is. A fejlesztés folyamatába akadálymentességi szakértőt vontunk be, aki fogyatékossgal élő személyek bevonásával alakította ki az oldal szerkezetét, tartalmi alapjait. A fejlesztés során a legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy Európai Unió projektjévént létrejövő elektronikus felületekre vonatkozó kritériumoknak is meg kellett felelnünk, továbbá a Cselekvő közösségek – aktív közösségi

NETWORKSHOP 2018

szerepvállalás EFOP-1.3.1-15 projekt belső Arculati Kézikönyvének szempontrendszerével is egyeztetnünk kellett a wiki arculatát.

Így tehát három teljesen eltérő kritériumrendszert kellett összehangba hoznunk. A Széchenyi 2020 Kedvezményezett Arculati Kézikönyve²⁰ előírja, hogy a projektoldalakon el kell helyezni a Széchenyi 2020 logóját, a Magyar Kormány logóját, az Európai Unió zászlaját, a támogatási alap elnevezését és a „Befektetés a jövőbe” szlogent. Ezekon felül a projekt belső szabályzata alapján meg kellett jelenítenünk a konzorciumi partnerek logóját, továbbá a projekt saját logóját is. A felsorolt 10 kötelező tartalmi elem felül a Cselekvő közösségek wiki saját tervezésű logóját is szeretnénk volna megjeleníteni a weboldalon. A Széchenyi 2020 Kedvezményezett Arculati Kézikönyvének és a projekt belső arculati kézikönyvének a logók méretére és elhelyezésére vonatkozó utasításait még viszonylag egyszerű volt összehangolni, ám a WCAG 2.0 AA akadálymentességi szintjének már sokkal nehezebb volt megfelelni. Minden olyan elem, amely nem tartozik szervesen a weboldal tartalmához, rontja a weboldal használhatóságát és érthetőségét, továbbá, mivel az Európai Unió zászlajánál egyetlen logó sem lehet nagyobb a weboldalon belül, ezért két választása marad a fejlesztőnek: vagy az összes többi logó lesz nagyon apró (ami akadálymentességi szempontból aggályos), vagy az Európai Unió zászlaja foglal el egy jelentős részt a weboldal hasznos felületéből, ami szintén nem kedvez az akadálymentességnek.

Végül köztes megoldást választottunk és úgy terveztük át a Cselekvő közösségek wiki logóját, hogy az kis méretben is jól látható legyen.

3. ábra a weboldalon elhelyezett három logó (montázs)

Ez csak egy példa a számos leküzdendő probléma közül, amelyekkel mindenki szembesül, aki akadálymentes weboldal készítését tűzi ki céljául, ráadásul egy akadálymentes weboldal átadása még nem jelenti azt, hogy az oldal a jövőben is akadálymentes marad, az erről szóló tanúsítványt mindig egy konkrét időpontra állítják ki. Törekedni kell rá, hogy az akadálymentesség ne sérüljön, ehhez pedig ügyelni kell arra, hogy az oldalon elhelyezett tartalmak formázása is megfeleljen az akadálymentesség kritériumrendszerének. Egy módosíthatatlan WordPress tartalomkezelő rendszer²¹ grafikus szerkesztőfelülete nem alkalmas akadálymentes tartalmak előállítására, ugyanis ahhoz speciális formázásra van szükség, pl. a lábjegyzet elemeinek a <dt> HTML tag-ek közé kell kerülniük, az idézeteket pedig a <blockquote> vagy <q> HTML

20 Kalóz Emilia. Széchenyi 2020 Kedvezményezett Arculati Kézikönyv. Budapest: Miniszterelnökség, 2018., hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=78637>

21 WordPress. „Kezdőlap”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://hu.wordpress.org>

tag-ek közé kell helyezni (terjedelmüktől függően). A Cselekvő közösségek wikihez készítettem egy erről szóló részletes technikai útmutatót²² a tartalmat előállító felhasználók segítségére.

Az elhúzódo fejlesztés eredményeképp végül egy olyan weboldalt kaptunk, amely megfelel minden, a modern weboldalakkal szemben támasztott elvárásnak, ezen felül megvalósítja az emelt szintű akadálymentességet, és mind a projekt, mind az Európai Unió arculati kézikönyve kritériumainak is hiánytalanul eleget tesz.

5. Oldalstatisztika és visszakereshetőség

A Cselekvő közösségek wiki fejlesztésénél cél volt az, hogy tartalmi változásai nyomon követhetők legyenek és a szócikkek egyes változatai a jövőben is elérhetőek maradjanak. Ezt úgy értük el, hogy a szócikkek szerkesztése során nem íródik felül a korábbi változat, hanem minden alkalommal egy új verzió készül, a régi változatok pedig bárki számára visszanezhetők. Ez a közismert Wikipédián is hasonlóan van megvalósítva, így nem veszik el senki szellemi terméke, és a közösség számára is lehetőséget biztosít a kontrollra a korábbi változatok visszanezhetősége révén.

A weboldalt ezen felül a webaratás módszerével is archiváljuk havonta egy alkalommal, ez azt jelenti, hogy egy automatizált szoftver segítségével havonta egyszer elmentjük a wiki összes oldalát egyszerű HTML formátumban. Az „aratást” az Internet Archive²³ nonprofit vállalkozás szabadon elérhető Heritrix²⁴ nevű szoftver segítségével valósítjuk meg.

A Cselekvő közösségek wikt 2018-ban havonta átlagosan 4111-en keresték fel, leglátogatottabb szócikke pedig a helyi cselekvési tervekről²⁵ szól.

A wikt szívesen ajánlom nemcsak a kulturális területen dolgozó szakembereknek, de mindenkinek, aki a magánéletében vagy a munkája során közösségekkel dolgozik együtt.

22 Cselekvő Közösségek Wiki. „Wiki szócikkek akadálymentesített formázása”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://cswiki.hu/wiki-szocikkek-akadalymentesített-formazasa>

23 Internet Archive. „Főoldal”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://archive.org>

24 MIA wiki. „Heritrix”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Heritrix>

25 Cselekvő Közösségek Wiki. „Helyi cselekvési terv”, hozzáférés: 2018. 10. 10, <https://cswiki.hu/helyi-cselekvesi-terv-2>